

„Archiv für schlesische Kirchengeschichte”. Im Auftrage des Instituts für ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte. Hrsg. J. Gottschalk. Bd. 26: 1968 ss. VIII + 461.

Omawiany tom czasopisma został poświęcony uczczeniu 90-lecia urodzin prof. dra H. Hoffmanna, który w 1936 roku był jego założycielem i pierwszym redaktorem¹. W pierwszej części 26 tom „Archiv” zawiera 11 artykułów z kościelnych dziejów Śląska. J. Grünewald zajął się tematem: *Pamiętki o św. Jadwidze w powiecie Złotoryja* (s. 1-18) i wymienia je w Złotoryi, Rokitnicy, Wysocku, Sokołowicach, Chrośnicy i Niedźwiedzicach. G. Stelle prezentuje studium na temat: *Początki klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Nowogrodzie Bobrzańskim* (s. 19-63) w latach 1217-1284. Najwięcej uwagi poświęcił autor kolonizacji na prawie niemieckim, podjętej przez klasztor jeszcze w XIII stuleciu. E. Walter podjął temat *Architektoniczne formy średniowiecznego lektorium w katedrze wrocławskiej* (s. 64-95). W oparciu o badania M. Bukowskiego² autor dochodzi do wniosku, że lektorium to tworzyła ściana biegnąca w stronę chóru z dwoma przejściami, przy czym część zwrócona w stronę nawy była wsparta na kolumnach. Wbrew jednakże tezie M. Bukowskiego szuka wzorca dla lektorium nie we Francji, lecz w Niemczech.

Krótką rozprawę na temat: *Jan Hofmann ze Swidnicy i husyci* (s. 96-123) napisał z szerokim uwzględnieniem najnowszej literatury czeskiej F. Machilek. Artykułem tym winni się zainteresować szczególnie badacze śląskiej myśli teologicznej. Szczególnie cenny jest dodatek dołączony do rozprawy, prezentujący wykaz przekazów rękopiśmiennych traktatów teologicznych Hoffmanna na temat Eucharystii pt. *Debemus invicem diligere*. Autor nie zna jednakże nowszej pracy z pokrewnej mu tematyki E. Maleczyńskiej³. Następny artykuł autorstwa ks. A. Świerka pt. *Skryptorium i kopiści klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu w okresie średniowiecza* (s. 124-140) jest w pewnej mierze powtórzeniem części rozprawy do-

ktorskiej autora na temat *Sredniowiecznej biblioteki klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*⁴. Podobnej tematyki dotyka artykuł G. Birknera: *Dwa najstarsze drukowane kancjonały protestanckie ze Śląska z lat 1525 i 1525/26* (s. 141-152). Według autora pierwszy z kancjonałów jest nieznacznie zmienionym przedrukiem *Enchiridionu* protestanckiego, wydrukowanego w 1524 r. w Erfurcie. Pochodzenia śląskiego jest tylko pieśń „Wir glauben all an einen Gott”

Artykuł A. A. Stranda pt. *Elekcja i proces informacyjny Leopolda Wilhelma arcyksięcia austriackiego* (s. 191-209), który był biskupem we Wrocławiu w latach 1656-1662, jest bogato udokumentowany źródłami archiwalnymi proveniencji watykańskiej. Autor stwierdza m. in., że diecezja wrocławska nie należała już wówczas do metropolii gnieźnieńskiej (s. 181). Tymczasem współczesne procesy informacyjne metropolitów gnieźnieńskich, przeprowadzane w XVII i XVIII stuleciu przez nuncjuszów papieskich, zaliczają zawsze diecezję wrocławską na Śląsku do sufraganii metropolity gnieźnieńskiego⁵. Należy zauważyć, że bardzo ciekawe materiały nie znane autorowi, a dotyczące jego tematu, znajdują się w archiwach wiedeńskich⁶. Należy też sprostować uwagę autora, że pierwsze procesy informacyjne dotyczące diecezji wrocławskiej w Archiwum Kongregacji Konsystorialnej datują się od r. 1664 (s. 178, przyp. 97). Tymczasem najstarszy proces wrocławski, przechowywany w tymże Archiwum i znany podpisanemu, pochodzi z 1625 r.⁷

Znany nauce polskiej A. Sabisch zajął się pożarem Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu, jaki miał miejsce 9 VI 1759 r., i jego odbudowę (s. 191-209), zaś G. Münch — sylwetką wrocławskiego filozofa Adalberta Kaysslera

⁴ Wrocław 1965 (Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Śląskie prace bibliograficzne i bibliotekoznawcze. T.8).

⁵ B. K u m o r. *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”. T.18:1969 s. 312 nn.

⁶ „Hofkammersarchiv. Wien. Reichsakt. Pápstliche Bullen und Breven”. Fasc. 111.

⁷ Bibliotheca Apostolica Vaticana. *Proces. consist. vol. 23 k. 718-758 (1625)*.

¹ H. Hoffmann. *Zur Einführung*. „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”. Hrsg. H. Hoffmann. T.1:1936 s. 5-7 nlb.

² M. B u k o w s k i. *Katedra wrocławska*. Wrocław 1962.

³ E. M a l e c z y Ń s k a. *Ruch husycki w Czechach i w Polsce*. Warszawa 1959.

(1769-1821), gorliwego zwolennika filozofii kantowskiej (s. 210-250). Dwa dalsze artykuły odnoszą się do prezbiteriologii śląskiej. H. Neubach podał 18 krótkich biografii, wraz z dokumentacją, kapłanów wrocławskich, którzy w latach 1867-1918 piastowali mandaty poselskie do Reichstagu. Większość z nich nosiła nazwiska polskie (Cytrowski, Głowatzki, Wolny, Brandys, Jankowski, Pospiech, Skowroński, Wajda). T. Hainsch prezentuje natomiast temat *Kapłani w Hrabstwie kłodzkim w okresie III Rzeszy* (s. 279-288) i wykazuje, że na 104 księży tegoż Hrabstwa, przynależnego pod względem kościelnym do archidiecezji praskiej, aż 28 padło ofiarą nazistowskiego sądownictwa. Obydwa artykuły są napisane lekko i zapewne zainteresują specjalistów polskiego odrodzenia na Śląsku i polityki kościelnej III Rzeszy.

W dziale Źródła obok przyczynków źródłowych, wydanych przez W. Webera (list kard. Koppa) i R. Samulskiego (listy kapłanów śląskich z lat 1732-1956 w Bibliotece Uniwersyteckiej w Monasterze), na szczególne podkreślenie zasługuje wydanie przez C. L. Schattaue-
ra *Catalogus Almae Dioecesis Silesiae* z 1748 r. (s. 289-326). Jest to najstarszy z polskich schematyzmów diecezjalnych⁸ i prawdziwa kopalnia wiadomo-

ści o organizacji terytorialnej i instytucjach kościelnych (kapituła, kolegiaty, parafie) oraz prezbiteriologii diecezji wrocławskiej w połowie XVIII stulecia. Ze względu na to, że *Catalogus* i w Polsce jest „białym krukiem”, wydanie jego należy przyjąć ze szczególną wdzięcznością.

Prace, których autorami są: P. Działlas (*O typie głowy św. Jadwigi*), A. Rose (*Dwaj cystersi krzeszowscy z Pławna*), A. Rothe (*Śląski historyk Kościoła A. Knoblich*) i H. Hoffmann (*Prezbiteriologia i schematyzmy*), reprezentują trzeci dział „Archiv” — Miscelanea. Obok dwóch krótkich nekrologów (J. Klappper, J. Smaczny) „Archiv” przynosi bogato reprezentowany dział Recenzji. Omówiono tu krótko 29 różnych książek z tematyki śląskiej. Z polskich prac zamieszczono recenzje *Bibliografii historii polskiej za lata 1964, 1965*, „Sobótkę” T.22:1967, *Historię Śląska*. T. 2 cz. 2, „Naszą Przeszość”. T.26:1967 oraz prace M. Gumowskiego, J. Sawickiego i bpa W. Urbana. Na podkreślenie zasługuje załączenie streszczenia rozpraw w języku angielskim i polskim oraz szczegółowy indeks osób, miejscowości i rzeczy.

W całości 27 tom „Archiv” należy ocenić pozytywnie. Studia zamieszczone w nim będą zapewne wykorzystywane do badań naukowych również przez badaczy kościelnej przeszłości Śląska w Polsce.

⁸ Por.: B. Kumor, *Schematyzmy diecezji tarnowskiej z XIX w. jako źródło demograficzne*. „Przeszość Demograficzna Polski”. T.1:1967 s. 70.